

LÁZOK KLÁRA

LEXIKON AZ ERDÉLYI KÉK MADÁRRÓL ÉS EGYÉB KÖZHASZNÚ SZÍNHÁZI ESMERETEKRŐL

Kötő József: *Színjátzó személyek Erdélyben (1919–1940). Közhasznú esmeretek tára*, Polis Kiadó, Kolozsvár, 2009, 246 oldal

Az erdélyi színház legyen „erdélyi, magyar és egyetemes” – tűzte ki a lehetetlen állandó ostromát jelentő célt a két világháború közötti erdélyi magyar kisebbségi lét vezető személyisége, gróf Bánffy Miklós. Ennek az erdélyi, magyar és egyetemes színházi világnak a személyiségei, jelenségei, jellegzetességei kerülnek elérhető, kézikönyvi közelségbe Kötő József legújabb kötetének köszönhetően.

A kötet eredetileg lexikonnak készült, az eddigi próbálkozások kiegészítésének, szintetizálásának. Az 1929–1931-ben megjelent Schöpflin Aladár-féle *Magyar Színművészeti Lexikon* volt az első kísérlet, amely megpróbált átfogó képet adni a Trianon utáni magyar színjátszásról, annak határon túlra került részeivel együtt, viszont mivel forrásaiban Trianon előttre nyúlt vissza, nem nyújtott (nem nyújthatott) teljes képet. Az utolsó ilyen jellegű munka, Székely György *Magyar Színházművészeti Lexikona*, jóval később, 1994-ben látott napvilágot Budapesten, de megfelelő előtanulmányok hiányában meglehetősen hiányosra sikerült, ami az erdélyi színjátszás tárgyalását illeti. Kötő József támaszkodik mindezekre, és előszavában megemlíti az eddigi erdélyi összefoglalókat is a témában, Kántor Lajos és Kötő József könyvét, az Enyedi Sándor-köteteket, illetve a különböző lexikonok vonatkozó szócikkeit is, amelyeket felhasználott mostani munkájában. Az említett kötetek ismeretében nyugodtan kijelenthetjük, hogy Kötő Józsefnek sikerült újat hoznia a kutatott területen, újat és mást is, úgy az információk szintjén, mint a kutatás módszertanát, a feldolgozás műfaját tekintve.

A szerkesztő-szerző saját bevallása szerint is a mű túlnőtt a lexikon műfaji határain. A felhasznált forrásokat tekintve ez nem is történhetett másként. A kötet megírását ugyanis több évtizednyi sajtókutatás, román és magyar levéltári anyagok átnézése, hagyatékok átböngészése előzte meg. Kutatásai során tanulmányt tanulmányra, könyvet könyvre épített, cédulát – felhasználhat és fel nem használtat egyaránt – cédulára halmozott, s így az apró mozaikok egymáshoz illesztéséből rajzolódott ki e lexikon.

Ebből kifolyólag a kötet egyrészt a „színjátzó személyek tára”, a két világháború közötti erdélyi színház pályájának részletes, gyakran a lexikonkereteket messze túlhaladó ismertetése. Ugyanakkor viszont a lexikon szócikkei támpontot nyújtanak a korszak színházpolitikai történéseinek megér-

téséhez is, olyan fogalmakat is tisztáznak, amelyek nélkül nem érthetnénk meg az adott korszak színházi mozgásait. Ezek a szócikkek azok, amelyek leginkább kitágítják a kötet felhasználóinak körét.

Egyrészt a korabeli erdélyi színház intézményi hátterét tisztázzák ezek a címszavak (Erdélyi magyar színházak, Kolozsvár játszóhelyei, Országos Színesegyesület és Nyugdíjpénztár, Erdélyi és Bánáti Magyar Színész Egyesület), másrészt a kolozsvári színházhoz kapcsolódó további művészeti ágak (díszlettervezés, operajátszás) helyzetét is bemutatják. Megrázóan érzékletes a *Hatalomváltás az erdélyi magyar színjátszásban* címszó, amely az impériumváltás hatásának adatszerű leírása mellett, először ismerteti nagyobb olvasóközönség számára is hozzáférhetően a kolozsvári kőszínház erőszakos átvételének történetét. Itt követhető nyomon, hogy mind a magyar közösség, mind az új román vezetés mennyire fontos szerepet tulajdonított a színháznak. A kőszínház búcsúelőadásának napján a színház átvételének hírére a közönség zokogni kezdett, és nem akarta elhagyni a termet. Erre benyomult a katonaság, és puskatussal verte ki az ellenálló közönséget.

Hasznos, főként didaktikai szempontból a *kék madár* műfaj erdélyi vonulatának ismertetése, illetve példákkal való alátámasztása is. A *kék madár* sajátos színpadi műfaj, mely az 1930-as években jelenik meg Erdélyben, amikor a székely írócsoport tagjai arra vállalkoztak, hogy „az egyetemes emberit a helyi sajátosság tudatos hangsúlyozásával fejezzék ki” (KÖTŐ 2009:125); az irányzat Tamási műveiben éri el csúcspontját.

Külön kuriózuma a könyvnek a több mint 200 színészportré és dokumentumreprodukció, melynek nagy része eddig nem volt hozzáférhető, magángyűjteményekben, nehezen fellelhető szakfolyóiratok lapjai közt rejtőzködött. Az illusztrációs anyagnak köszönhetően a lexikont forgató kutató, diák vagy egyszerűen csak érdeklődő számára sokkal inkább megfoghatóvá, élettel telítetté válik a Kötő József által címszavakban bemutatott erdélyi színházi világ egyik szelete.

Alapkönyv e lexikon, a két világháború közötti kisebbségi színjátszás kordokumentumait rendkívül fontos volt így, ebben a primer formában is hozzáférhetővé tenni, hisz ezek azok a mozaikdarabkák, amelyek, ha majd kiegészülnek a többi erdélyi színházat érintő részekkel, egy majdani színháztörténeti gyommonográfia alapanyagát nyújtják.